

Trakya'nın İşgali ve Yunan Mezalimi (1919-1922)

Occupation of Thrace and the Greek Atrocities (1919-1922)

Türkmen TÖRELİ*

Özet

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi sonrası, Osmanlı Devleti ile Türk Milleti için kötü günlerin de başlangıcı olmuştur. Bu mütarekenin 7. Maddesi İtilaf devletlerine işgal hakkını vermiş ve ülkenin her tarafı işgale açık hale gelmişti. Nitekim Yunanlılara Osmanlı topraklarına asker çıkarma izni bu maddeye dayanarak, İngilizler tarafından verilmişti. İngilizlerin Yunanlılara verdiği bu izinde, onları Orta Doğu'daki menfaatlerinin jandarması yapma amacı güdülmüştü.

Yunanlılar özellikle Trakya ve Batı Anadolu bölgelerinde nüfusun çoğunluğunun Rumlardan oluştuğunu iddia etmiş, bu bölgeler üzerindeki işgallerini meşru hale getirmeye çalışmışlardı. Gerek Trakya gerekse Batı Anadolu'daki işgalleri Rum nüfusun çoğunluğuna dayanarak meşru hale getirme çabası, Yunanlıları bu bölgelerde Türk ve Müslüman nüfus üzerinde katliam ve mezalim yapmaya sevk etmişti. Türk halkı üzerinde uygulanan bu katliam ve mezalimler korkunç boyutlara ulaşmış, on binlerce insan işkencelerle katledilmiştir.

Bu çalışmamızda, özellikle Trakya bölgesindeki Yunan işgali ve mezalimi arşiv belgeleri ile de desteklenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trakya, Yunan, mezâlim

Abstract

The Armistice of Moudros, signed on October 30, 1918, marked the beginning of uneasy days both for the Ottoman Empire and the Turkish people. The seventh article of the Armistice granted the Allies the right to occupy any Ottoman territory in case of a threat to security, leaving all parts of the country vulnerable. By making use of this article, England allowed the Greeks to land troops on the Ottoman soil.

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir.

The underlying reason for such an approach was to protect England's interests in the Middle East, in which Greece acted as the gendarmerie force.

Greeks claimed that the majority of the population, especially in the Thrace and Western Anatolia, belonged to them, and thus tried to legitimize their occupations in these regions. Their efforts in making their allegations true resulted in atrocities. The Greeks committed genocide against the Turkish and Muslim population and tens of thousands of people were massacred and tortured.

This study, tries to examine the Greek occupation and atrocities on Thrace by providing archival documents and materials.

Key words: Thrace, Greeks, Atrocities

Giriş

Geçmişten günümüze cereyan eden tarihî olaylar şüphesiz ki gelecek nesillere iyi aktarılırsa bir neticeye varılır. Yoksa tarihi gerçekler unutulur, yozlaşır ve aynı hatalar tekrar tekrar işlenir.

Tarihte Türkler kadar zulme uğrayan, ancak kendine yapılanları da Türk milleti kadar çabuk unutan bir başka millet belki bulunmamaktadır. Çok eski tarihlerde Moğollar, Çinliler yakın tarihimizde ise Yunan, Sırp, Ermeni, Bulgar, Karadağ hatta Irak Araplarının Türklerle reva gördükleri mezalimi buna örnek olarak gösterilebilir. Nitekim Osmanlı Devletinin Balkanlardan atılması sırasında sürekli olarak orada yaşayan Türkler hakkında Balkanlarda var olan Slav kökenli milletlerce bu tür mezalime uğradıkları belgelerle sabittir. Ancak bilindiği üzere Türkler en güçlü zamanlarında dahi yönetimi altındaki millet ve uyruklara karşı böyle bir baskıya kalkışmadıkları da bilinen gerçeklerdendir. Nitekim Tevfik Bıyıklıoğlu bu durumu; “*Türkler, en kuvvetli devirlerinde bile, hâkimiyetleri altına geçen Hıristiyanları hiçbir vakit, kitle halinde ne öldürmüştür ne de göç etmeye zorlamışlardır. Hatta din değiştirmeleri için baskı bile kullanmamışlardır. Eğer Türkler Bulgarlar ve diğer Balkan milletleri gibi hareket etselerdi, bugün bir Bulgar, bir Yunan, bir Sırp, hatta Romanya devlet ve milletinin mevcut olmaması lâzımdır*” sözleriyle en güzel şekilde dile getirmektedir¹.

Dünyaya medeniyetin beşiğinin merkezi olan bir yerde yaşadıklarını, Avrupa medeniyetinin temelini oluşturduklarını her fırsatta övünerek söyleyen Yunanlıların bu medeniyetlerini Batı Anadolu ve Trakya’yı işgalleri sırasında yaptıkları vahşetlerle açıkça göstermişlerdir.

Trakya’da, Marmara, Ege ve İç Anadolu’da gerçekleşen Yunan mezalimi, hemen hemen her yerde planlı ve aynı sistem doğrultusunda

¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya’da Milli Mücadele*, I, Ankara 1987, s.21.

Yunan üst yöneticilerince verilen emir ve direktiflerle gerçekleşmiştir. Bundan önce ve bu sırada yapılan bu faciaları birkaç ana başlık halinde sıralamak mümkündür. Bunlar;

- 1) Yağma ve hırsızlık,
- 2) Zorla din değiştirmek,
- 3) Irz ve namusa tecavüz,
- 4) İşkence ve katliamlar,
- 5) Yakma ve yıkma²

Yukarıda 5 ana başlıkta toplanan bu vahşiyane durum aslında, içlerinde Yunanistan'ın da bulunduğu Balkan milletlerince 93 harbenden itibaren savunmasız Türklere uygulana gelmiştir. Eskiden olduğu gibi, bu defa da, işgal edilen bölgelerdeki Türk mallarının yağmalanması, paralarının ve ziynet eşyalarının gasb edilmesi, cami ve türbelerin talan edilmesi, Kur'an-ı Kerim'lerin yırtılması, camilerden bazılarının ahıra, bazılarının kiliseye çevrilmesi, müslümanların zorla kiliseye götürülerek din değiştirmeye mecbur edilmeleri, Türk genç kız ve kadınlarına zorla tecavüz edilmesi, bazı uzuvlarının kesilmesi, şehirlerin ateşe verilerek harabe hale getirilmesi gibi insanlık dışı mezalimler Yunanistan'ın Batı Anadolu ve Trakya'yı işgalleri sırasında dünya zulüm tarihine belgelerle geçmiştir³.

Ancak biz mezalim deyince birçok insanımızın aklına o kadar da orijinal olmayan bir konu gibi gelmektedir. Ancak düşünüldüğünde hiç de öyle olmadığı anlaşılır. Zira günümüzde Ermeniler, gerçekte var olmayan böyle bir mesele yüzünden dünyayı ayağa kaldırmaktadırlar. Buna rağmen ne yazık ki, tarihte belki de en fazla zulme uğramış bir millet olarak biz bu konuyu yeterince dünya kamuoyuna yansıtamamaktayız. Nitekim bu hazin ve acı tabloların gündemde tutulmasıyla, istiklalimizin, cumhuriyetimizin, devletimizin ve bu devleti kuranların değeri insanlarımızca daha iyi algılanabilir.

A- Trakya'nın Yunanlılarca işgali

Birinci Dünya Harbinden sonra Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ve onu

² Bunun için bkz. Kadir Mısıroğlu, *Türkün Siyah Kitabı Yunan Mezalimi*, İstanbul 1979, s.67-80. Ayrıca bkz. Metin Ayışığı, "Unutulan Soykırım: Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi", *Türkler*, c.15, Ankara 2002, s.777.

³ Balkan Savaşı sırasında Yunanlıların ve diğer Balkan devletlerinin Türklere yaptıkları mezalim hakkında bkz. Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri(1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995. Batı Anadolu'da yapılan Yunan mezâlimi hakkında bkz. Ahmet Halaçoğlu, a.g.m., *Millî Mücadele'de Alaşehir Kongresi ve İç Ege Bölgesi Sempozyumu*.

takip eden günlerin getirdiği olaylar, Osmanlı Devleti ile Türk Milleti için yeni bir devir başlatmıştır. Nitekim bu mütareke ile Türkiye dört bir yandan işgallere maruz kalmıştır.

İşgaller, Mondros Mütarekesinin 7. maddesi gereğince İtilaf devletlerine verdiği, “*güvenliklerini tehlikeli gördükleri herhangi bir stratejik bölgeyi, işgal etme yetkisi*” çerçevesinde gerçekleştirilmekteydi. Ancak böyle bir gerekçe mevcut olmadığı halde, İngiliz temsilcisi olan Amiral Calthorpe, bu maddeye dayanarak Yunanlılara, İzmir’e asker çıkarma izni vermiştir. Bu izinle İngilizler, giderek Ortadoğuda yok olacağını düşündükleri Türkiye’nin yerine Yunanistan’ı koymak, Yunan Devletini Ortadoğu’daki menfaatlerinin jandarması haline getirmek uğrunda Anadolu’ya saldırtmışlardır.

Mondros mütârekesinin imzasının hemen sonrasında Boğazlar, İstanbul ve memleketin birçok yerleri, haksız ve mütarekeye aykırı olarak işgal edilirken, Doğu Trakya’ya, 14 Kasım 1918’de bir Fransız alayı gelerek, Uzunköprü-Sirkeci demiryolunu ele geçirdi. Bir müddet sonra ise İtilaf Devletlerinin gerçek düşüncesi ortaya çıktı ve 1919 Ocak ayında Fransızlar Trakya demiryolu hattının muhafazasını bir Yunan taburuna devretmişlerdir⁴. İleride görüleceği ve belgelerden de anlaşılacağı üzere, Yunan kuvvetleri sürekli takviye edilmiş ve bölgedeki asker sayısı Yunanlılarca artırılmıştır. Bunda da en önemli sebep, Venizelos’un Doğu Trakya’ya ve biraz da ürkek olarak İstanbul’a göz dikmesi ve nitekim Anadolu’da Aydın vilâyetinden başka, Doğu Trakya’nın da Yunanistan’a bırakılacağına dair, daha savaş bitmeden önce İtilaf Devletlerinden, en azından vaat olarak söz almış olmasıydı⁵.

Venizelos’un Trakya’yı İtilaf Devletlerinden söz almasında en etkili silahı bölgenin demografik yapısı hakkında ileri sürdüğü asılsız rakamlar olmuştur. Nitekim o, Edirne vilâyetiyle Çatalca sancağında, yani Doğu Trakya’da 600 bin civarında Rum bulunduğu ve Rumların bölgede toplam nüfusa oranlarının 3/5 olduğunu iddia etmektedir. Ancak buna karşı Trakya-Paşaeli Müd. Hukuk Cemiyeti’nin verdiği istatistikî bilgilere göre, aynı bölgede 850 bin Rum’a karşı 286.137 Rum bulunmaktadır⁶. Kaldı ki 1912 yılında yapılan Balkan savaşları sırasında Batı Trakya’dan göç etmeye zorlanan çok sayıda Türk nüfus, savaş sonrasında özellikle, bölgeyi daha sonraki fitne ve fesatlardan korumak amacıyla⁷, Rum nüfusun yoğun yaşadığı yerlere yerleştirildiğini düşünürsek, buradaki Yunan iddialarını çürütebiliriz.

⁴ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, s.145.

⁵ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, s.126.

⁶ Tefik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, s.161.

⁷ Bunun için bkz. Ahmet Halaçoğlu, *Rumeli’den Türk Göçleri...*, Ankara 1995.

Bölgede Rum nüfusun çokluğunu ispat ederek, Trakya bölgesinin tamamen kendilerine bırakılmasını plânlayan Venizelos, Trakya'yı kısmen işgalleri sırasında bile yaptırdığı ilk iş, bölgede nüfus sayımı yaptırmak olmuştur⁸. Trakya'da yapılan nüfus sayımında bütün ticaret hânelerinin kapatılarak, dağıtılan listelere bölgede yaşayan bütün aile fertlerini, yaşlarını ve tahsillerini, hangi dili konuştukları, hangi işte çalıştıkları, bunlardan ne derece müsbet veya menfi sonuç elde edilebileceği, dış memleketlerde aile fertlerinin bulunup bulunmadığı gibi özelliklerinin de yazılmasının istenmesi⁹ hem bu gayeye, hem de ilerde vergi sisteminde kullanmayı düşündükleri sonucunu çıkarabiliriz.

Bu oldubittilere ilk zamanlarda Osmanlı hükümeti kayıtsız kalmışsa da, aynı savaştan çıkmış olan Bulgaristan menfaatlerine zararlı gördükleri bu olayı Büyük devletler nezdinde protesto etmişlerdir. Osmanlı hükümetinin Trakya hususunda kayıtsız kalması ve bölgede Yunanlıların emellerini göz ardı etmeyen bazı Türk aydınları, bölgenin mahallî kurtuluşu için 2 Kasım 1918'de Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Bu cemiyet daha sonra Mustafa Kemâl'in önderliğinde Anadolu'da başlatılan Millî Mücadele'ye katılmış ve onunla ortak hareket etmiştir¹⁰.

Ocak 1919'da Fransızların yerine, Uzunköprü-Hadımköy demiryolunu, bir Yunan taburunun tutması, Trakya'da huzursuzluk yaratmıştır. Bu Yunan taburu demiryolu istasyonlarından başka, hat boyundaki Hadımköy, Çatalca, Çorlu, Muratlı, Lüleburgaz ve Uzunköprü gibi Türk şehirlerini de küçük müfrezeler yerleştirmiştir. Dedeoğlu Muradlı şimendifer hattıyla Tekfurdağı'na 1000'er mevcutlu dört tabur Yunan kuvveti yerleştirilmiştir¹¹. Yunanlıların Trakya'daki askerî birlikleri Osmanlı Devleti yetkililerince de günbegün takip edilmiştir. Nitekim Jandarma Umum Kumandanlığı ve Çatalca mutasarrıflığından alınan haberlere göre, Trakya'da Yunan kuvvetleri bir fırka kadardır ve bu kuvvetler Çorlu, Kırkkilise, Çerkezköy ve Lüleburgaz taraflarında konuşlandırılmışlardır¹². Ayrıca Yunanlılar bölgede şose yolları yapımına önem vermiş ve bunun için her köylünün ve şehirlinin

⁸ Yunan hükümetinin Trakya'da nüfus sayımı yaptırdığı Hâriciye Nâzırı tarafından bildirilmektedir. Bunun için bkz. BA, DH.İ.UM., Dosya 20-26, Gömlek 14/22, 29 R.1339(9 Ocak 1921). Ayrıca bkz. BA, DH.EUM.SSM, Dosya nu.45, Gömlek nu.18, 22 R. 1339(2 Ocak 1921).

⁹ BA, DH.EUM.SSM, Dosya nu.45, Gömlek nu.18, 22 R. 1339(2 Ocak 1921).

¹⁰ Hatta Mustafa Kemâl'i bu cemiyetin başına geçmesi teklif edilmişse de, Mustafa Kemâl'in sadece Trakya'nın değil, bütün Türk vatanının kurtuluş davasının ele alınması gerektiği düşüncesiyle kabul edilmemiştir. Bkz. Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, s.158.

¹¹ BA, DH.İ.UM, Dosya 20-31, Gömlek 14/16, 24 L. 1340(21 Haziran 1922), leff 4.

¹² BA, DH.İ.UM, Dosya 20-28, Gömlek 14/91, 25 Z. 1339(30 Ağustos 1921). Yunanlıların Trakya bölgesindeki asker mevcudu, asker nakli ve cephane temini hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BA, DH.İ.UM, Dosya 20-31, Gömlek 14/16, 24 L. 1340(21 Haziran 1922), leff 2-3.

bizzat çalışmasını mecbur tutmuştur¹³. Çatalca mıntıkasına da bir boy siperler kazdırmaya, makineli tüfekler sevk etmeye¹⁴ ve istihkâmların etrafını tel örgü ile çevirmeye başlamışlardır¹⁵. Bu sevkiyatlarda bölgede toplanan yaklaşık 15 bin Yunan askerinin yanında, Yunan hükûmetinin teşvikiyle Çerkezköyü'nde kuvvetli üç de çete teşkil edilmiştir¹⁶. Yunanlıların bu teşebbüsüne karşı Osmanlı hükûmeti İtilaf Devletleri nezdinde teşebbüslerde bulunmuştur¹⁷.

Bu şekilde başlayan ve bütün Batı Anadolu ve Trakya'da devam eden Yunan işgali sırasında, silahsız ve savunmasız Türk halklarına benzeri görülmemiş zulümlerle dolu tarih sayfası, Türk ve insanlık tarihi için acı dolu safhalar teşkil eder. Bundan daha üzüntü verici durum, asırlarca iç içe, koyun koyuna yaşamış ve varlıklarını sürdürmüş olan yerli Rum halkın da bu insanlık dışı hareketlere iştirak etmiş olmalarıdır.

B- Trakya'da Yunan Mezalimi

Mondros mütarekesiyle, yukarıda bahsettiğimiz üzere, Doğu Trakya'da kurulmuş olan Rum çeteleri Yunan taburunun demiryolu boyuna yerleşmesiyle meydana çıkarak, faaliyete geçmişlerdir. Nitekim bölgedeki bu gelişmeler üzerine Trakya Rumları şımarmışlar, Osmanlı hükûmetini bölgede yok saymaya başlamışlardır. Yunan taburu ve bunlardan cesaret alan Trakya Rumları Trakya'da istediklerini yapmaya başlamışlardır¹⁸. Karşılarında ciddi bir karşılık da Rum çeteleri, işi daha da ilerletmişler ve Uzunköprü ve civarında, devlet memurları, polis ve jandarmaları, Keşan'dan İpsala'ya giden Türk savcısını ailesiyle birlikte şehit ettiler. Bir bucak müdürünü taşla, ahaliden bazılarını ise balta ile öldürmüşlerdir¹⁹. Öyle ki Keşan'da Rumların gerçekleştirdiği katliâm, yağma ve gasb gibi olayların tahammül sınırını aştığından halk evlerinden çıkamaz duruma gelmiştir. Yunan askerleri de yollarda rastladıkları Müslümanları öldürüp, para ve hayvanlarını gasbediyorlardı. Meselâ Yunan askerleri Derbend Boğazında 40-50 müslümanın kollarını kesip, eşyalarını gasbettikten sonra çıplak bir

¹³ Nitekim Saray, Çerkezköy, Tekfurdağı arasındaki yol Müslüman ahaliye yaptırılmıştır. *BA*, DH.İ.UM, Dosya 20-31, Gömlek 14/16, 24 L. 1340(21 Haziran 1922), leff 15.

¹⁴ *BA*, DH.İ.UM, Dosya 20-31, Gömlek 14/16, 24 L. 1340(21 Haziran 1922), leff 3, 12, 13.

¹⁵ *BA*, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 44, 19 N. 1340(17 Mayıs 1922). Yunanlıların Trakya'daki askerî hareketliliği, bazı noktalarda yeni karakollar inşa etmeleri, tel örgü ve siperler yapmaları ve yeni askerler sevk etmeleri hakkında ayrıca bkz. *BA*, EUM.AYŞ, Dosya 59, Gömlek 93, 14 B. 1340(13 Mart 1922), leff 1.

¹⁶ *BA*, EUM.AYŞ, Dosya 59, Gömlek 93, 14 B. 1340(13 Mart 1922), leff 2.

¹⁷ *BA*, MV, Dosya 221, Gömlek 239, 27 Za. 1339(3 Ağustos 1921).

¹⁸ Rum çetelerinin Osmanlı hudûdunda yaptıkları icraat hakkında hazırlanan rapor hakkında bkz. *BA*, DH.KMS:, Dosya 60-1, Gömlek 83, 24 B. 1339(3 Nisan 1921).

¹⁹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, s.202 v.d.

halde bırakmışlardır²⁰. Böylece tarih tekerrür ediyor, Yunanlılar daha önce Balkanlarda yaptıkları mezalimi bu defa Batı Anadolu ile Trakya'da uyguluyorlardı.

Yunan hükûmeti Doğu Trakya'daki faaliyetlerinde askerî gücünün yanında, oluşturduğu çeteleri de kullanmıştır. Nitekim Çerkezköyde oluşturulan üç kuvvetli çete teşkilinden birisinin mevcudu 20, diğerinin 25 kişilik olanları Değirmenköy ve civarında, 40 kişilik olanı ise Vize taraflarında faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir²¹. Yine, Fener'de Trakyalı Nikolaki kumandasında 60 kişilik, Çanta'da Trakyalı Todori kumandasında 100 kişilik, Çorlu'ya bağlı Değirmen köyünde İstifan isimli elebaşının kumandasında 50 kişilik, Şatros'da(Celâliye) 10 kişilik birer çete bulunmakta ve bunlar gelip geçen Müslüman halka eziyet ve zulüm ettikleri istihbar edilmiştir²². Ancak Rum çetelerinden en azı Malgara'nın Pınar köyünden Karabıyık Dimitri olarak gösterilmektedir²³.

Yunanlıların Trakya'daki çete teşkilatı ve harekâtına dair Çatalca Jandarma Tabur komutanlığı Dâhiliye Nezâretine raporlar sunmuştur. Rapora göre, Rum çeteleri çoğu zaman islâm kıyafeti ile Müslüman köylere gelmektedirler. Ancak bunların Rum olduğu konuştukları dilden anlaşılmaktadır. Ayrıca bazen de birkaç kişiden oluşan Rum çetelerinden bazıları silahlı, bazıları ise silahsız köylere gelerek İslam ahaliyi korkutmak maksadıyla işkence yapmaktadırlar²⁴.

Bunlardan başka, Yunanlıların bölge halkına yaptığı mezalimin boyutunu göstermesi açısından, Yunanlılar tarafından tevkif edilen ve beş ay hapisanede tutulan Tekfurdağı ahalisinden Mustafa oğlu Abdullah ile Çorlu ahalisinden İbrahim oğlu Şazlı'nın Polis merkezinde verdiği ifadeden daha açık anlamak mümkündür. Bu ifâdeye göre, İbrahim Yunan askerlerince çete olarak ihbar edildiği için yakalandığını ve kasabanın çevresinden 140 müslümanın daha kendisiyle hapisaneye gönderildiğini söylemektedir. Hapsedilmişler arasında parası olanları döverek ve işkence ederek ellerinden parası alınmış ve olmayanlar ise hakaret görerek, darp edilmişlerdir. Yine İbrahim oğlu Sazık'ın verdiği bilgiye göre, bazı köylerde Yunanlılar köyün varlıklı kişilerinin parasını almak için sopalarla dövdüğü, kollarını kırdığı ve bu sebepten ölenlerin olduğunu anlatmaktadır. Yine İslam ailelerinin ırzlarına geçtikleri ve Hayrabolu'nun Mandiye karyesinde de gelin

²⁰ BA, HR.SYS, Dosya 2602, Gömlek 50, 3 Nisan 1335(1919).

²¹ BA, EUM.AYŞ, Dosya 59, Gömlek 95, 15 B. 1340(14 Mart 1922).

²² BA, DH.İ.UM.EK, Dosya 62, Gömlek 39, 16 L. 1340(13 Haziran 1922), leff 4.

²³ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, Ankara 1987, s.203.

²⁴ Trakya'daki çete teşkilatına dair gönderilen rapor için bkz. BA, EUM.AYŞ, Dosya 57, Gömlek 18, 27 S. 1340(29 Ekim 1921).

arabasının önüne geçerek, gelini görmek bahanesiyle ahaliye tecavüz ettikleri gibi birkaç kişiyi de darp ve bu meseleden dolayı öldürdüklerini haber almıştır. Ayrıca “Müslümanlara her gün ayrı ayrı ve akla gelmeyecek derecede eziyet ve işkence etmektedirler. Kendim de bir fırsat bularak hapisneden kaçtım” demektedir²⁵. Çerkezköy’de kömür ticaretiyle meşgul olan Osman Lütfi Bey de Yunanlıların yerli halka yaptıkları hakaret ve işkencenin sayılamayacak derecede çok olduğunu ifadesinde vermektedir²⁶.

Yunanlılar sadece işgal bölgesinde halka uyguladıkları zulümlerle kalmamışlar, bölgede görevli devlet memurlarını da çeşitli tacizlerle yıldırım istemişlerdir. Nitekim 31 Mart 38’de Çatalca Reji Müdüriyeti süvari kolcusu Murad oğlu Sâlih’i hiçbir suçu yokken tevkif etmişlerdir²⁷. Bu tevkifler daha sonra o kadar artmıştır ki, sâbık Defterdar Emin Bey oğlu ile, Eski Câmî’ imamı Hâfız Râkım Efendi, Belediye reisinin biraderi İbrahim Bey 23 kişi ile beraber, Burgaz’dan 18 ve Saray köylerinden de 40 kişi Yunanlılarca hiçbir neden yokken tevkif edilmişlerdir²⁸. Sâlih Bey daha sonra serbest bırakılmışsa da ahaliyle görüşmesi yasaklanmıştır. Yine de Silivri’de ikâmeti sırasında kendisiyle görüşen bir Müslüman Yunanlılar tarafından feci şekilde dövüldüğünü, yöredeki islâm ahalinin ise pek acınacak bir halde olduğunu anlatmıştır. Ayrıca Silivri’de hâlihazırda 200 kadar Yunan askeri olduğu, ancak bunların çoğunun sivil kıyafetli oldukları, ancak başlarında Yunan askeri şapkası olduğunu anlatmıştır²⁹. Bu şekilde Yunanlılar belki de sivil halka yaptıkları mezalimin resmî bir nitelik kazanmasını önlemek istemişlerdir.

Öyle ki, Yunan asker ve çeteleri taşrada gördükleri bütün Müslümanları hiç sebep yokken tevkif edebilmektedir. Bundan dolayı halk can ve mal güvencesi olmadan yaşamak zorunda bırakılmıştır. Meselâ, 20 Nisan 1921 günü Mandıra köyü ahalisinden Mustafa oğlu İbrahim, birâderleri Mustafa ve Tevfik ile hizmetkârı Mahmud köyü ile Kürdler köyü arasındaki Yanıkkışla mevki’inde kömür yaktıkları sırada yanlarına gelen silahlı on Yunan askeri tarafından İbrahim ve Mahmud’u yanlarına alarak götürmüşler ve hayat ve mematlarından hiçbir haber alınamamıştır. Yine İstiranca köyünden iki kişi odun kesmekte iken Yunan iki Yunan neferi tarafından esir alınmışlar ve işkenceyle istedikleri bilgilerin verilmesini istemişlerdir³⁰.

Tevkif edilenlerin birçoğu hapisanelerde gördükleri zulümden ölmüşlerdir. Nitekim Yunan zulmünün canlı bir şahidi olarak gösterilebilmek için hapisanelerde işkence ile vefat eden Türklerin isimleri

²⁵ BA, DH.EUM.AYŞ, Dosya 71, Gömlek 2, 11 S. 1339(24 Ekim 1920).

²⁶ BA, DH.EUM.AYŞ, Dosya 76, Gömlek 47, 17 Ş. 1339(26 Nisan 1921).

²⁷ BA, DH.İ.UM, Dosya 20-31, Gömlek 14/16, 24 L. 1340(21 Haziran 1922), leff 1.

²⁸ BA, DH.KMS, Dosya 60-1, Gömlek 70, 9 B. 1339(19 Mart 1921).

²⁹ BA, DH.İ.UM, Dosya 20-31, Gömlek 14/16, 24 L. 1340(21 Haziran 1922), leff 1.

³⁰ BA, DH.KMS, Dosya 60-2, Gömlek 9, 19 Ş. 1339(28 Nisan 1921).

zaman zaman Harbiye Nezaretince Dâhiliye Nezaretine bildirilmektedir. Bunlardan, örnek olması açısından, Yunanlılarca Çorlu hapishanesine koyulan ve işkence ile vefat eden şahısların isimleri aşağıdaki gibidir:

Emir-zâde Hâlid Bey,
 Arnavud Ali Bey,
 Ressâm Niyâzi Bey,
 Temel Efendi-zâde Zeki
 Bakkal Mehmed Ağa
 Hâcı Osman kalfa(işkence neticesi vefat etmiştir)
 Bakkal Mehmed Ağa damadı Hakkı Bey
 Süleyman Çavuş
 Ali Pehlivan-zâde Hüseyin
 Kalleş Receb(işkence neticesi vefat etmiştir)
 Kalleş Receb birâderi Halil
 İzzet oğlu Emin
 Müslim Kahya
 Arnavud Ali Kahya
 Uzun Hacılı Bakkal Kâzım
 Ferhad oğlu İbrahim
 Emir Efendi zâbitlikden mütekâ'id
 Hoca Hüseyin Efendi oğlu Fâ'ik Efendi
 Reji memuru Fevzi Efendi
 Mehmed Bey'in kâtibi Mustafa Efendi(Kırkilise hapishanesinde Yunanlılar tarafından katl edilmiştir.
 Kırkilise'nin Kavakdere'li Yusuf Ağa

Edirne ve Kırkilise hapishaneleri de tevkif edilenlerle dolu olduğu bildirilmekte ve sadece Kırkilise hapishanelerinde 2500 mevkûf olduğu bildirilmektedir. Akşamları bütün mahbusünin kalın kayışlarla dövüldüğü, bundan dolayı bir kısmının vefat ettiği de bildirilmektedir. İslâm ahali ise ırza tecavüz hadiselerinin çoğalması ve baskıların tahammül sınırını aşması üzerine hicret etmeyi düşünmektedirler. Kaldı ki Yunan hükûmetinin bütün Trakya'daki Türk ahaliyi tehcir ettirme emelinde olduğu Dâhiliye Nezaretince alınan istihbarattan anlaşılmaktadır. Ancak Yunan hükûmeti tehcirin Türkiye'ye mi yoksa adalara mı yapılmasının daha uygun olacağı konusunda ihtilaf yaşamaktadır³¹.

³¹ BA, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 16, 7 M. 1340(10 Eylül 1921), leff 2.

Bölgede konuşlandırılan Yunan asker ve çeteleri, Çorlu kazası civarındaki Müslüman ahaliye de tahammül derecesini aşan bir tazyiklere başladıkları da gelen haberler arasındadır. Meselâ Yunanlılar ihtiyarları arabaya koşmak, sebepsiz yere bazı köylerden Müslüman kadınları tutuklamak gibi olaylar yapmışlardır. Ayrıca yerli Rum ve Ermeni ahaliye de kışkırtmaktan geri durmamışlar ve Rum kiliselerine topladıkları Rum ve Ermenilere bölge Türklere bırakılırsa Türklerin hiç kimseyi sağ bırakmayacağı ve bunun için hep birlikte mücadele vermek gerektiği propagandasını yapmışlardır. Nitekim Çorlu'daki Rum ve Ermeniler bundan etkilenmişler ve 60 yaşına kadar olan herkesi gönüllü yazmışlardır³².

Yine Yunan işgal kuvvetleri, Trakya'da Mustafa Kemâl ile harp edileceği bahanesiyle, eli silah tutan bütün Müslüman ahaliyi tevkif etmişler ve çeşitli işkencelere maruz bırakmışlardır³³. Yunanlılarca yapılan bu tazyikât bütün şiddetiyle devam etmiş ve harekât-ı askeriyeye iştirak ettikleri bahanesiyle pek çok köy basılmıştır. Nitekim bu duruma dayanamayan birçok köy halkı da İstanbul'a doğru karadan kaçmaya başlamışlardır³⁴. Ayrıca Yunanlılar, yerleşim yerlerini kontrol altına almak amacıyla, Trakya'da Türk nüfusun çok fazla olan yerlerinde saat yedi buçuktan sonra sokağa çıkması ve evlerinde lamba yakmaları da yasak edilmiştir³⁵.

Yunanlılar, bölgedeki islâm unsurunu rencide etmek için, dinî duygulara da saldırmışlardır. Nitekim Pınarhisar, Lüleburgaz ve Kırkkilise kazalarında ezan okumak için minareye çıkan müezzinler Rum ahali tarafından taşlanarak men edilmek istenmiştir³⁶. Ayrıca Hayrabolu müftüsünü de ayağından ipe bağlayarak sürüklemişler, bazen de kadınları, kocalarının gözü önünde, yine bacaklarından ağaca bağlayarak, altında ateş yakmışlar ve dumanıyla bunaltarak, işkence yapmışlardır³⁷.

Yunanlılar Doğu Trakya'da Müslümanlara karşı hareketleri her geçen gün daha da şiddetlenerek artmış, adeta bölgedeki islâm unsurunu imhâ derecesine varmıştır. Nitekim bölgede araştırma yapan jandarma umum kumandanlığınca durumun bu boyutta olduğu tespit edilmiştir. Meselâ Babaeski kazasının Mandıra köyünden yedi Müslüman Yunanlılar tarafından dayakla öldürüldükleri, içlerinden kaçan biri tarafından bildirilmiştir. Yine aynı köyden on Müslüman kadın da yine Yunanlılar tarafından asılarak idam edildikleri ve köyün topa tutulduğu da belirtilmektedir³⁸.

³² BA, DH.İ.UM, Dosya 20-31, Gömlek 14/16, 24 L. 1340(21 Haziran 1922), leff 17.

³³ BA, DH.KMS, Dosya 60-1, Gömlek 60, 27 C. 1339(7 Mart 1921), leff 1.

³⁴ BA, DH.KMS, Dosya 60-1, Gömlek 60, 27 C. 1339(7 Mart 1921), leff 5-6.

³⁵ BA, DH.KMS, Dosya 60-1, Gömlek 60, 27 C. 1339(7 Mart 1921), leff 7.

³⁶ BA, DH.KMS, Dosya 60-1, Gömlek 71, 9 B. 1339(19 Mart 1921).

³⁷ Bu ve daha fazlası için bkz.BA, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 28, 23 R. 1340(23 Aralık 1921).

³⁸ BA, DH.KMS, Dosya 60-1, Gömlek 70, 9 B. 1339(19 Mart 1921).

Bölge halkına yapılan mezalim sadece çeteler vasıtasıyla değil, Yunan takip taburu tarafından da yapıldığını görmekteyiz. Nitekim sayıları 200-300 kadar olan Yunan neferi Trakya köylerinde Müslüman ahaliye zulm etmekte ve sayıları belli olmayan bazı kişileri işkence ile bazılarını testere ile kesme yoluyla öldürmüşlerdir³⁹.

Yunan birlikleri Trakya'yı terk ederken bile ahaliye zulm yapmaya devam etmişlerdir. Çorlu'ya bağlı Kara Mehmed ve Karaca köyleri İslam ahalisinin de Yunan karargâh efrâdı tarafından katliam edildiği haber alınmasıyla, bölgede tahkikat yapılmış ve ahalinin bir kısmı Yunanlılar tarafından katl edildiği, bir kısmı ise kaçmak sûretiyle katliamdan kurtulduğu tespit edilmiştir. Gelibolu sancağının Bigalı kasabası ile bazı köylerin ve Kilitbahr'e yakın Yalva köyü de Yunanlılar tarafından basılarak Müslüman ahaliye işkence yapılmış ve sekiz kişi feci surette katl edilmiştir. Bundan başka Yunanlılar islâm köylerine gece ve gündüz baskınlar yapmışlar ve ele geçirdikleri genç, ihtiyar bütün erkekleri bağladıktan sonra bilinmeyen bir yere götürmüşlerdir. Bunun etkisinde kalan kadın ve diğer erkekler köylerini terk ederek, dağlara ve ormanlara kaçmışlardır. Yunanlıların bu şekilde davranışlarının sonucunda bölgedeki Türk nüfusun heder olabileceği anlaşıldığından, bunun için tedbirlerin acilen alınması istenmektedir⁴⁰.

Yunanlılar bundan başka Edirne'ye bağlı Körmut köyünde Hacı Ağa'nın hanesine silah atarak girmişler ve istedikleri paranın verilmemesi üzerine ise ailesi Tepe Hanım'ı onsekiz yerinden bıçaklayarak öldürmüşlerdir. Yine Buçuktepe mahallesinden Mustafa'yı da aynı istekle altı çocuğuyla öldürmüşlerdir. Yunanlılar sadece yöre halkına değil, tabiata da zarar vermişlerdir. Nitekim hudud bölgesindeki ormanları yakmışlar ve yangın dört-beş gün devam etmiştir⁴¹.

Yunanlılar bölge ahalisine yaptığı zulümden başka Doğu Trakya'da yaşları 26-29 arasındaki İslam ahalden asgari 400, azami 1000 drahmi olmak üzere bedel-i nakdî de almaya başladıkları Sinekli Hudud Emniyet

³⁹ Belge yer yer zarar görmüş olduğundan kaç kişinin bu olayda zarar gördüğü anlaşılamamıştır. Bkz. BA, DH.EUM.SSM, Dosya 48, Gömlek 16, 27 C. 1340(25 Şubat 1922).

⁴⁰ Halaçlı köyü civarına da Yunanlılar dikenli tel örgü yapmışlar ve bin-binyüz kişilik Müslüman kafilesi aç ve bi-ilaç olarak buraya konulmuş, böylece Yunanlılarca Müslümanlara reva görülen mezalimin hâlâ şiddetle devam ettiği anlaşılmıştır. Bkz. BA, DH.KMS, Dosya 62, Gömlek 78, 9 Ra. 1341(30 Eylül 1922). Yunan askerlerince Edirne, Kırkkilise, Tekfurdağı, Gelibolu ve Eceâbat liva ve kazalarında ahaliye yaptıkları mezâlîm ve nüfus zayıyatı hakkındaki çizelge için bkz. *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, I, Ankara 1995, s.327.

⁴¹ BA, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 2, 4 Z. 1339(9 Ağustos 1921), leff 3, 4 ve 6.

Müfettişliğinden Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğüne raporlar gönderilmiştir⁴².

Yunanlıların, bu şekilde davranarak, bölgedeki Müslüman halkı korkutarak kaçırma ve bölgeye Rum halkı yerleştirerek, Trakya'nın tamamını kalıcı olarak işgal etmek istedikleri de bilinmektedir. Nitekim bir belgede, buraların asıl sahibi Rumlar olduğunu ve Balkan Savaşından sonra buralara Müslümanların yerleştirildiğinden bahisle, Saray ve Vize'de bulunan 200 hâne Müslüman evlerinden zorla çıkarılarak, buralara Rum ahali yerleştirilmiştir. Bu şekilde çiftini çubuğunu terk etmek zorunda kalan Müslüman halk, tarlalarının da zorla Rumlar tarafından ekilmesiyle, Rumların tarlalarında çalışmaya başlamışlardır⁴³. Ayrıca Yunanlılar Trakya'da yaşayan Müslüman ailelerin hayvanlarına da el koymuşlardır⁴⁴.

Doğu Trakya'da Yunan çetelerince yapılan mezalime engel olmak amacıyla, Türk jandarma kuvvetleri Rum çetelerini şiddetle takip etmiş, bunları zaman zaman yıldırılmış ve böylece Türk halkı biraz olsun rahatlatmıştır⁴⁵. Ancak, yukarıda da değindiğimiz üzere, Yunanlılar ve Rum çeteleri Trakya'yı tamamen boşaltana kadar da Müslümanlara karşı yaptıkları çete faaliyetlerinden vazgeçmemişlerdir.

C- Yunan Mezalimine Karşı Tepkiler

Yukarıda ayrıntılarını verdiğimiz ve burada ayrıntılarına girmedığımız daha pek çok vahşetler karşısında, ne yazık ki Osmanlı Hükûmeti protestodan öte bir şey yapamamıştır. Trakya'nın işgaline karşı en büyük tepki Trakya ve Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmâniyesi tarafından gösterilmiştir. Cemiyet Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu, Gümölcine ve Dedeoğaç'ı içine alan ve bir bütün teşkil eden Trakya'nın ırk, kültür, ekonomi ve tarih bakımlarından Türklere ait olduğunu ilmî ve tarihî vesikalarla ispat etmek için kurulmuştur. Bunun için Trakya davasıyla da en

⁴² BA, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 33, 8 Ca. 1340(7 Ocak 1922). Yunanlıların Trakya bölgesinde halktan zorla aldıkları nüküd, eşya ve hayvan için ayrıca bkz. *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, I, Ankara 1995, s.324 v.d.

⁴³ BA, DH.EUM.SSM, Dosya 47, Gömlek 42/A, 11 S. 1340(13 Eylül 1921).

⁴⁴ BA, EUM.AYŞ, Dosya 76, Gömlek 44, 12 Ş. 1339(21 Nisan 1921). Yunanlılarla Rum çetelerinin Müslüman halkın hayvanlarını gaspları hakkında ayrıca bkz. BA, DH.EUM.AYŞ, Dosya 76, Gömlek 70, 10 M. 1340(13 Eylül 1921); *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, I, Ankara 1995, s.324 v.d.

⁴⁵ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, s.203. Rum Çetelerinin Trakya'da yaptıkları mezâlim hakkında ayrıca bkz. Azmi Yıldırım, "Rum Çetelerinin Türklere Karşı Faaliyetleri(1912-1922)", *Türkler*, c.15, Ankara 2002, s.802.

etkili mücadeleyi vermişlerdir ve Edirne'de çıkardıkları Trakya isimli gazete ile de Trakya ile ilgili vesika ve haberleri yayınlamışlardır. Böylece Trakya meselesinin Türkler için bir ölüm-kalım davası olduğu anlaşılmıştır.

Yunanlıların bölgeyi işgalleri sırasında ise Osmanlı Meclis-i Vükelâsınca 1919 yılı Haziran ayı toplantısında, Trakya'ya Yunan askerleri gelmeden önce sükûnet hâkimken, Yunanlıların gelmesiyle, bölgede yaşayan Rum ahalinin şımardığı ve elemli hadiselerin meydana geldiğinden bahisle, İtilaf Devletlerinin duruma müdahale etmesi yolunda bir kararlar ve bir dizi tedbirler yayınlamıştır. Ancak İtilaf Devletleri komiserleri bu teşebbüslere cevap verme nezâketini bile göstermemişlerdir. Mustafa Kemâl da, Heyet-i Temsiliye Reisi sıfatıyla, olayla yakından ilgilenmiş ve Yunanlıların ve yerli Rumların teşkilat ve teşebbüslerine karşı, Türk halkı tarafından da aynı teşkilat ve teşebbüslere girişilmesini istemiştir. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ise Doğu Trakya'da bekçi-korucu sistemi uygulanmasıyla işgal ve Rumların yaptığı mezalimin önüne geçmek istemiştir⁴⁶.

Bundan başka İtilaf Devletleri temsilcilerine de işgaller ve katliamları kınayan telgraflar gönderilmiştir⁴⁷. Ayrıca Yunan mezalime ait evrak ve vesikalar toplanarak Türkçe ve Fransızca olarak mecmualar da bastırılmıştır⁴⁸.

Yunanlılar Doğu Trakya'dan çekilirken de Müslüman halkın hayvanlarını gasp ettikleri ve yine yerli Müslüman halka reva gördükleri zulüm ve cinâyetleri kontrol ve men' etmek için muhtelif heyetlerce gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. Ancak İtilaf Devletlerine mensup heyetlerin gelmesinden sonra bile, temsilcilerinin gözü önünde, Yunanlılar mezâlime devam etmişlerdir⁴⁹.

Yunanlılar, İtilaf Devletlerince Doğu Trakya'nın Türklere bırakılacağı haberi Edirne, Tekirdağ⁵⁰ mıntıklarında, ahalinin zorla katılımının sağlanmasıyla miting yaptırmışlardır. Ayrıca Müslüman halkın Yunan idaresinden hoşnut oldukları ve tekrar Osmanlı idaresi altına girmeyi kabul etmeyecekleri ve bu uğurda Yunanlılar ile birlikte mücadele edeceklerini bildiren mitingler düzenlemekten geri durmamışlardır⁵¹.

⁴⁶ Tefrik Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, s.203-204.

⁴⁷ Yunan mezalimi anlatan ve değişik yerlerden sadarete gönderilen telgraflar için bkz. *BA*, DH.KMS., 52-2/64, 27 N. 1337; DH.KMS., 52-4/42, 1 S. 1338(26 Ekim 1919).

⁴⁸ *BA*, DH.KMS., 52-5/11, 17 S. 1338(11 Kasım 1919).

⁴⁹ *BA*, DH.KMS, Dosya.62, Gömlek.78, 9 Ra. 1341(30 Ekim 1922).

⁵⁰ Tekirdağ'da cebren yaptırılan miting için bkz. *BA*, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 22, 20 Ra. 1340(21 Kasım 1921).

⁵¹ Cebren yaptırılan mitingler ve alınan tedbirler hakkında bkz.*BA*, DH.KMS, Dosya 60-1, Gömlek 60, 27 C. 1339(7 Mart 1921).

Sonuç

Mondros Mütarekesi sonrasında İngilizler tarafından Yunan Ordusuna Anadolu'ya asker çıkarma izni verilmiş ve bölge insanı üzerinde katliam ve mezalim uygulanmasının da önü açılmıştı. Yunan Hükümeti Trakya Bölgesindeki faaliyetlerinde askeri güçlerinin yanında sivil çeteleri de kullanmıştı. Nitekim Yunan ordusu ve bu sivil çeteler, bazıları silahlı bazıları silahsız Türk ve Müslüman ahaliyi korkutup kaçırmak için korkunç işkenceler uygulamışlardır.

Bu işgaller ve zulümler esnasında kurtulabilen halk kendilerini daha emniyetli gördükleri yerlere kaçmaya çalışmışlardır. Bazı yerlerde ise daha işgale uğramadan zulüm korkusuyla köyleri, kasabaları önceden boşaltmışlardır. Esas gayeleri de bu olan Yunanlılar bu sayede bölgedeki Türk nüfus azaltacak ve yerlerine Rum göçmenleri yerleştirilerek, bölgede nüfus çoğunluğu temin edilecekti.

Arşiv belgelerinden çıkan önemli bir sonuç ise Trakya'da Yunan işgal kuvvetlerinin karşısına, Müslüman Türk ahalinin Mustafa Kemal liderliğinde birleşerek çıkmaları korkusudur. Nitekim Yunanlılar, bu korkunun verdiği endişe ile bölgede eli silah tutabilen Müslüman-Türk ahaliye akla hayale gelmeyen işkenceler uygulamışlardır.

Üç yıldan fazla bir zaman Yunan işgali altında kalan Doğu Trakya bölgesindeki halkın maruz kaldığı vahşetin ve uğradığı zararın tamamının anlatılması burada imkânsızdır. Zira bu konuda belgelenmiş vesikaların yanı sıra, belgeleri ele geçmemiş veya belgelenmemiş daha nice vahşet ve cinayetlerin varlığı muhakkaktır. Bu konuda Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde sayısız belgeler mevcuttur.

Sonuç olarak Yunanlıların bu işgaldeki en önemli politikasının Müslüman-Türk halkını uyguladıkları sistematik vahşet ve katliamla korkutup sindirmek, bu yöntemle buldukları bölgeden iç kısımlara doğru göçe zorlamak, onları mağdur etmek olduğu görülmektedir.

Kaynakça**Arşiv Belgeleri:**

- BA*, DH.KMS(*Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti Belgeleri*), Dosya 60-3, Gömlek 44, 19 N. 1340(17 Mayıs 1922).
- BA*, DH.İ.UM.EK(*Dahiliye İrade-i Umumiye Ekleri*), Dosya 62, Gömlek 39, 16 L. 1340(13 Haziran 1922), leff 4.
- BA*, DH.İ.UM(*İrade-i Umumiye Belgeleri*), Dosya 20-28, Gömlek 14/91, 25 Z. 1339(30 Ağustos 1921).
- BA*, DH.KMS., 52-5/11, 17 S. 1338(11 Kasım 1919).
- BA*, DH.EUM.AYŞ(*Asayiş Kalem-i Belgeleri*), Dosya 71, Gömlek 2, 11 S. 1339(24 Ekim 1920).
- BA*, DH.EUM.SSM(*Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Süyrüsefer Kalem-i*), Dosya nu.45, Gömlek nu.18, 22 R. 1339(2 Ocak 1921).
- BA*, DH.İ.UM., Dosya 20-26, Gömlek 14/22, 29 R.1339(9 Ocak 1921).
- BA*, DH.KMS, Dosya 60-1, Gömlek 60, 27 C. 1339(7 Mart 1921), leff 1.
- BA*, DH.KMS, Dosya 60-1, Gömlek 70, 9 B. 1339(19 Mart 1921).
- BA*, DH.KMS, Dosya 60-1, Gömlek 71, 9 B. 1339(19 Mart 1921).
- BA*, DH.KMS:, Dosya 60-1, Gömlek 83, 24 B. 1339(3 Nisan 1921).
- BA*, DH.EUM.AYŞ, Dosya 76, Gömlek 44, 12 Ş. 1339(21 Nisan 1921).
- BA*, DH.EUM.AYŞ, Dosya 76, Gömlek 47, 17 Ş. 1339(26 Nisan 1921).
- BA*, DH.KMS, Dosya 60-2, Gömlek 9, 19 Ş. 1339(28 Nisan 1921).
- BA*, MV(*Meclis-i Vükelâ Mazbataları*), Dosya 221, Gömlek 239, 27 Za. 1339(3 Ağustos 1921).
- BA*, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 2, 4 Z. 1339(9 Ağustos 1921), leff 3, 4 ve 6.
- BA*, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 16, 7 M. 1340(10 Eylül 1921), leff 2.
- BA*, DH.EUM.SSM, Dosya 47, Gömlek 42/A, 11 S. 1340(13 Eylül 1921).
- BA*, DH.EUM.AYŞ, Dosya 76, Gömlek 70, 10 M. 1340(13 Eylül 1921).
- BA*, DH.EUM.AYŞ, Dosya 57, Gömlek 18, 27 S. 1340(29 Ekim 1921).
- BA*, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 22, 20 Ra. 1340(21 Kasım 1921).
- BA*, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 28, 23 R. 1340(23 Aralık 1921).
- BA*, DH.KMS, Dosya 60-3, Gömlek 33, 8 Ca. 1340(7 Ocak 1922).
- BA*, DH.EUM.SSM, Dosya 48, Gömlek 16, 27 C. 1340(25 Şubat 1922).

- BA, EUM.AYŞ, Dosya 59, Gömlek 93, 14 B. 1340(13 Mart 1922), leff 1.
BA, EUM.AYŞ, Dosya 59, Gömlek 95, 15 B. 1340(14 Mart 1922).
BA, DH.KMS, Dosya 62, Gömlek 78, 9 Ra. 1341(30 Eylül 1922).
BA, DH.KMS, 52-2/64, 27 N. 1337
BA, DH.KMS., 52-4/42, 1 S. 1338(26 Ekim 1919).
BA, DH.İ.UM, Dosya 20-31, Gömlek 14/16, 24 L. 1340(21 Haziran 1922), leff 1.
BA, HR.SYS(*Hariciye Siyasi*), Dosya 2602, Gömlek 50, 3 Nisan 1335(1919).

Kaynak Eserler:

- Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, I-II, Ankara 1995, 1996.
- AYIŞIĞI, Metin; “Unutulan Soykırım: Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi”, *Türkler*, c.15, Ankara 2002, s.777.
- BIYIKLIOĞLU, Tevfik; *Trakya’da Milli Mücadele*, I, Ankara 1987.
- HALAÇOĞLU, Ahmet; “Aydın ve Nazilli Civarında Yunan Mezalimi ve Tepkiler”, *Millî Mücadele’de Alaşehir Kongresi ve İç Ege Bölgesi Sempozyumu*, 30-31 Ekim 2003.
- HALAÇOĞLU, Ahmet; *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri(1912-1913)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.
- MİSİROĞLU, Kadir; *Türkün Siyah Kitabı Yunan Mezalimi*, İstanbul 1979.
- YILDIRIM, Azmi; “Rum Çetelerinin Türklere Karşı Faaliyetleri(1912-1922)”, *Türkler*, c.15, Ankara 2002.